МОВА І ЧАС

Богдан Ажнюк

АНГЛІЙСЬКІ ІМЕНА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ. II

Відтворення приголосних

Значні розбіжності при відтворенні певних типів імен виникають через те, що в англійській мові немало випадків, коли окремі приголосні, наявні в письмовій формі імені, не озвучуються при вимові, а отже відсутні й у транскрибованій формі назви. Саме вона є вирішальним орієнтиром при транскрипційному підході; особливе значення має те, що здебільшого її подають словники та довідники, оскільки в іменах традиція вимови часто суперечить правилам та орфографічним стереотипам. Іноді в імені можуть зникати й дві приголосні, наприклад: *Shirley Chis**h**ol**l**m* [ˈtšizəm].

Найрегулярнішою «німою» позицією є буквосполучення **kn**, яке завжди вимовляється як [n]: *Knife — Найф*, *Knox* [noks] — *Нокс*, *Kneller — Неллер* тощо. Так само у складі буквосполучення **gn** не вимовляється літера **g**, наприклад: *Gnat* [ˈnæt] — *Нет*, *Gnome* [ˈnoum] — *Ноум*, *Gnash* [ˈnæš] — *Неш*. Оскільки провідним принципом транскодування ономастичних одиниць є транслітерація, то, за правилами, «німі» приголосні в українському перекладі не мали б відображатися. Щодо наведених вище буквосполучень **kn**, **gn** це правило діє загалом безвідмовно.

Чимало прикладів, коли «зникає» у вимові літера **l**, наприклад: *Polk* [ˈpouk], *Holmes* [ˈhoumz], *Lincoln* [ˈlinkən]. Однак щодо цієї літери транслітераційний підхід часто бере гору над транскрипційним, особливо в іменах, що ввійшли в українську писемну традицію багато десятиліть тому. Так, усупереч вимові, але відповідно до написання маємо широко відомі імена *Лінкольн* і *Холмс*.

За нашими спостереженнями, в українській перекладацькій практиці існує тенденція зберігати в складі власних імен «німі» приголосні (за винятком ініціальних буквосполучень **kn**, **gn**): *Alexander Cam**p**bell* [ˈkæmbl] *Александер Кем**н**белл*, хоча в багатьох інших випадках спостерігається й суто транскрипційний підхід, наприклад, *Thomas Carlisle — Томас Карлайл*.

У деяких випадках ідентичні прізвища, що належать різним носіям, усталюються й кодифікуються в мові перекладу в різному вигляді, наприклад: англійський поет *Charles Lamb* [ˈlæm] — *Чарлз Лем* і американський фізик, нобелівський лауреат 1955 р. *Willis Eugene Lamb* [ˈlæm] — *Віллис Юджин Лем**б*** (Ермолович. Д. И. Англо-русский словарь персоналий. — М., 2000. — С. 190; далі — Ермолович). Таку практику важко назвати виправданою, оскільки вона є джерелом потенційної плутанини не тільки щодо зазначених вище осіб, але й через можливий вплив на подальше відтворення подібних імен.

Деякі коливання щодо озвучення тих чи тих літер у фонетичній формі імені спостерігаються в самій англійській мові, наприклад, *Hampden* [ˈhæmpden], [ˈhæmden] (Jones D. Everyman's English Pronouncing Dictionary. — L., 1958. — С. 216; далі — Jones). У Словнику англійської мови й культури Лонгмена вимову аналогічного оніма *Hampden* [ˈhæmden] подано без факультативного [p] (Longman Dictionary of English Language and Culture. — Harlow, England, 1999. — С. 596; далі — LDELC). У такому разі цілком виправданим є збереження відповідної літери в перекладі: *Джон Гем**н**ден* (Дзеркало тижня, 27.07-02.08.2002).

Окремої згадки заслуговує англійська літера **h** у складі досить поширеної ономастичної фіналі **-ham**. Здебільшого в мові-джерелі **h** не вимовляється: *Wigham* [ˈwigəm] (Jones, 521), *Fulham* [ˈfuləm] (LDELC, 530), *Buckingham* [ˈb^kiŋəm]

(Jones, 61). Практика перекладу не одностайна щодо відтворення цієї орфограми. Цілий ряд імен та прізвищ зберігає англійське **h** чи то у вигляді українського **х** (під впливом російської практики), чи (рідше) як **г**, наприклад: *Fulham* [ˈfuləm] (LDELC, 530) — *Фул**х**ем*, *David Beckham* [ˈbekəm] (LDELC, 98) — *Дейвід Бек**х**ем* (Універсальний словник-енциклопедія. — К., 2006. — С. 125; далі — УСЕ), *Девід Бекгем* (Голос України, 05.01.07), *Бекгем* (Львівська газета, 19.02.2007).

Ім'я *Graham* може виступати в ролі як власного імені, так і прізвища. Хоча, на наш погляд, немає підстав орфографічно розрізняти в перекладі ці категорійні відмінності, проте на практиці така тенденція помітна. Особове ім'я *Graham*, як правило, передається як *Грем*: англійський письменник *Грем Ґрін* (Література Англії XX ст. / За ред К. О. Шахової. — К., 1993. — С. 176; далі — ЛА), *Ґрем Ґрін* (УСЕ, 355); американський фізик, винахідник телефона *Александр Ґре**м** Белл* (УСЕ, 127). Зрідка трапляється сьогодні застаріла форма *Грехем Грін* (Слово просвіти, 23-29.08.2007). На противагу імені, в перекладі прізвища американської балерини *Martha Graham* збережено «німе» **h** — *Марта Ґре**х**ем* (УСЕ, 355). В окремих випадках словники подають і дублетні форми: *Бернхем* (*Бернем*) [Burnham] (УСЕ, 138). На наш погляд, доцільно запровадити уніфікований підхід до прізвищ та імен, дотримуючись в обох випадках суто транскрипційного відтворення: *Graham — Ґрем*, *Wigham — Вігем*, *Fulham — Фулем*, *Burnham — Бернем* тощо.

Є деякі розходження у відтворенні літери **g**, що може передавати не тільки [g], а й [dž]. Це залежить і від її позиції в слові, і від особливостей традиції щодо вимови певного імені. Наприклад, у прізвищі *Singer* вона вимовляється як [g], а в складі багатьох інших прізвищ фіналь **-inger**, вимовляється то як [dž]: *Kissinger* [ˈkisindžə], *Salinger* [ˈsælndžə] — *Селинджер*, то як [g]: *Kim Basinger* [ˈbeisiŋə]. В інтернет-енциклопедії Вікіпедія поряд із транскрипцією прізвища *Basinger* [ˈbeisiŋə] подається примітка про те, що його часто вимовляють помилково як [ˈbeisindžə]. Не випадково в українських ЗМІ (так само, як і в російських) ім'я голлівудської кінозірки зустрічається в двох варіантах: *Бесінгер* і *Бесінджер*. Основною причиною виникнення хибної української та російської орфограм є аналогія з

іншими відомими прізвищами, що мають фіналь **-inger**, а саме, *Кіссінджер*, *Селлінджер*. Оскільки хибні прочитання таких прізвищ можливі й у мові оригіналу, то в подібних випадках перекладач має покладатися не на правила чи інтуїцію, а на відомості, отримані з надійних довідкових джерел.

По-різному передається **g** у складі географічної назви *Віргінія* (УСЕ, 1281) та власного імені *Вірджинія*, що мають в англійській мові тотожну форму і звучання: *Virginia* [və′džiniə]. Однак у цьому разі причини розходження дещо інші: тривалий час переважним способом передачі географічних назв була не транскрипція, а транслітерація, що має менш поширена в практиці перекладу особових імен.

Специфічну функцію має буквосполучення **gh**, що найчастіше не вимовляється, але справляє вплив на вимову попереднього голосного: *Borough* [′b^rə], *Night* [′nait]. На початку слова цей дограф здебільшого вимовляється і позначає [g] — *Ghost* [goust], в окремих випадках всередині слова може читатися як [h]: *Callaghan James* [′kæləhən].

Не мають близьких фонетичних відповідників в українській мові фонеми [θ], [ð], які представлені одним дографом **th** і подібні за місцем творення, але протистоять за ознакою «глухість — дзвінкість». Зазвичай вони передаються відповідно глухим [т] і дзвінким [з] рідше буквами **д** чи **т**, наприклад: *Thackeray* [′θækəri] — ***Т**екерей*, *Thatcher* — [′θæchə] ***Т**емчер*, *Wordsworth* [′wə:dzwə:θ] *Вордсвор**т***, Rutherford [′r^ðəfəd] *Ре**з**ерфорд*, *D. Blathers — Д. Бле**д**ерз*, *Donald Sutherland* [′s^ðəlend] — *Дональд Са**з**ерленд*, *Merryweather — Мерріве**д**ер*.

У минулому, ймовірно під впливом переважання транслітераційних тенденцій при відтворенні онімів, фонема [ð] передавалася через літеру **т**, тобто так само, як її глухий корелят [θ], наприклад: *Sotheby* [′s^ðbi], [′soðbi] (Jones, 438) — *Со**т**бі*, *Southey* [′sauði], [′s^ði] (Jones, 438) — *Сау**т**і*. Сучасна видавнича й перекладацька практика виявляє схильність до передавання [ð] через **з**: *Резерфорд* [Rutherford] (УСЕ, 1050), *Джон Веддінгтон-Фе**з**ер* (*John Waddington-Feather*) (Всесвіт. — 2007. — № 7-8. — С. 106) тощо. На наш погляд, рекомендованими нормативним способом передавання фонеми [θ] має бути українське **т**, а фонеми [ð] — українське **з**. Такого погляду дотри-

мується А. Ґ. Ґудманян (Ґудманян А. Ґ. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови. У трьох кн. — Ужгород, 1999. — Кн. 2. — С. 60).

Через тривалу відсутність в українській правописній практиці літери **ґ**, вилученої з ідеологічних міркувань у 1933 р., виникла значна плутанина з передачею англійських фонем [g] та [h]. Цілком логічним способом відтворення [g] було б використання української літери **ґ**, адже для слів з англійським [h] природно застосовувати літеру **г**. Однак через тривалу відсутність в українському алфавіті літери **ґ** та потужний вплив російськомовних зразків літера **ґ** тільки починає активно вживатися у складі іншомовних імен. Давніше засвоєні ономастичні орфограми за традицією пишуться через **г** навіть у тих виданнях, які загалом застосовують літеру **ґ**: *Ірвінг Шоу* (УСЕ, 1405), *Ірвінг Стоун* (УСЕ, 1190), пор. *Вашинґтон* (УСЕ, 204).

Оскільки літера **г** масово використовувалася для передачі [g], то в ужитку усталилося чимало власних назв, де відповідником англійського [h] виступає **х**: *Холмс* (*Holmes*), *Хілтон* (*Hilton*), *Харді* (*Hardy*), *Харрісон* (*Harrison*) тощо. Це спричинено імітуванням російських зразків. У тих випадках, де російська мова спорадично застосовує **г**, цю літеру вживали й в українській назві навіть за радянських часів: *Гамлет* (*Hamlet*), *Робін Гуд* (*Robin Hood*), *Говард* (*Howard*), *Герберт* (*Herbert*).

У російській мові чимало прикладів співіснування орфограм того самого прізвища з різним способом передачі [h]: *Benjamin Harrison — **Г**аррисон*, 23-й президент США (Ермолович, 155), пор. *George Harrison — **Х**аррисон*, учасник ансамблю «Бітлз» (Ермолович, 155). Англійсько-російський словник персоналій подає єдину форму прізвища англійського державного діяча *John Hampden — Джон Хэмпден* (Ермолович, 152), тоді як інтернет-довідник «Российский Энциклопедический словарь» подає два варіанти ***Г**е́мпден*, ***Х**емпден*, причому на першому місці форму ***Г**е́мпден* (*Hampden*).

Непослідовність та брак уніфікації щодо відтворення **g** та **h** особливо помітні в енциклопедичних та довідкових виданнях, де спосіб подання назви віддзеркалює уподобання чи стереотипи авторів відповідних матеріалів. Так, в УСЕ ряд прізвищ, що усталилися в радянські часи з літерою **х**, подаються

з відсиланням до їхньої «виправленої» форми з **г**, зокрема: *Харді — Гарді* (УСЕ, 1332), *Гічкок — Хічкок* (УСЕ, 305), *Уорхол — Ворхол* (УСЕ, 1285). У деяких випадках при поданні дублетних варіантів імені першою вказується «нереформована» форма, наприклад, *Ховард* (*Говард*) *Картер* (УСЕ, 580).

Поряд із цим у словнику багато імен з уживанням **х** на місці англійського [h]: *Ріта **Х**ейворт* [Hayworth] (УСЕ, 1336), *Джеймс **Х**едлі Чейз* (УСЕ, 1371), *Вільям Рендолф Херст* [Hearst] (УСЕ, 1338), *Ернест **Х**емінгуей* (УСЕ, 1337). Вистачає розбіжностей і між книжковими виданнями та періодикою: *Олдос Хакслі* [Huxley] (УСЕ, 1330), пор. *Ол. Гакслі* (Всесвіт. — 1994. — № 5-6. — С. 64).

Позбутися нинішнього різнобою й плутанини можна тільки запровадивши послідовну передачу [g] українським — **ґ**, а [h] — українським **г**, за винятком незначної частини слів, що вже усталилися в мовній практиці з традиційною орфографією. Їх перелік має бути затверджено правописною комісією.

Вплив російської мови відчутно позначився й на практиці відтворення фонеми [w]. У російській транскрипційній традиції для її передачі широко застосовувалась і частково застосовується досі літера **у**. Чимало власних назв із використанням **у** на місці англійського [w] стали частиною української правописної практики і традиції: *Герберт **У**еллс* (ЛА, 3), *К. **У**їлсон* (Українська літературна енциклопедія. — Т. 1-3. — К., 1995. — Т. І. — С. 59; далі — УЛЕ), *Джон **У**ейн* (ЛА, 306), *Дж. Ору**е**лл* (ЛА, 3, 53), *Ерскін Колдуелл* (Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. — Т. 1. — Тернопіль: Богдан, 2005. — С. 771; далі — ЗП), *Джеймс Болдуїн* (*Baldwin*) (ЗП, 158).

Як відомо, фонетична природа та функції української фонеми [в] і російської фонеми [в] нетотожні. На відміну від російського корелята, українська губна сонорна фонема [в] ніколи не переходить у [ф]. На початку слова перед приголосним, усередині після голосного перед приголосним, а також у кінці слова її алофоном стає нескладовий голосний [ў]. Не випадково орфоепічне чергування прийменників **у**/**в** та чергування відповідних фонем на початку слів є регулярною фонетичною рисою української мови, кодифікованою правописом. Отже, українське **в** може в абсолютній більшості позицій бути повноцінним орфографічним замінником англійського [w].

У чинному правописі зазначено, що «англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в** ..., але за традицією Уайльд, Уеллс, Уельс, Уолл-Стрит, Голсуорсі. Хемінгуей та ін.» (Український правопис. — К.: Наукова думка, 1993. — С. 97; далі — УП). Однак у практиці деяких періодичних та книжкових видань ці традиційні назви нерідко подаються в орфографічно «реформованому» вигляді: *О. Вайлд* (Стріха М. В. Український художній переклад між літературою і націєтворенням. — К.: Факт — Наш час, 2006. — С. 300; далі — Стріха), *Оскар Вайлд* (ЗП, 225), *Дж. Орвелл* (Всесвіт. — 1991. — № 1. — С. 76), *Волт Вітмен* (Стріха, 304). Чимало подібних випадків трапляється в Універсальному словнику-енциклопедії. Основною формою імені, при якій подається тлумачення назви, виступає орфограма з **в**, наприклад: *Уеллс — Веллз Герберт Джордж* (УСЕ, 1273), *Уорхол — Ворхол* (УСЕ, 1285), щоправда подаються як довідкові й традиційні форми. Деякі імена подаються без покликання на традиційну форму: *Роквелл Кент* (УСЕ, 595). В окремих випадках зазначений словник фіксує традиційну, «стару» форму імені, у якій **w** передається через **у**: *Джордж Оруелл* (УСЕ, 922).

Щоб запобігти подальшому наростанню орфографічної варіантності, варто запровадити літеру **в** як єдиний засіб передачі фонеми [w], за винятком обмеженого кола слів з усталеною традицією, перелік яких затверджує правописна комісія.

Палаталізація приголосних

Значні розбіжності спостерігаються щодо вживання чи не вживання м'якого знака при передачі англійського **l**. В українському правописі це питання належним чином не врегульоване, зазначено тільки, що вживання твердого чи м'якого **л** залежить від того «як узвичаєне те чи інше слово в українській мові» (УП, 98). Практика показує, що такої узвичаєності немає навіть серед назв, які досить тривалий час уживаються в українській мові, не кажучи вже про ті, які стають об'єктом перекладу вперше. Проаналізуємо сучасну ситуацію у цій ділянці правописної практики.

Мінливість підходів добре ілюструє Універсальний словник-енциклопедія. З одного боку, його редактори й упорядники начебто схильні відмовитися від палаталізованого пред-

ставлення **l** навіть в іменах, усталених у нашій орфографічній практиці; на це вказує, зокрема, ремарка до статті про відомого англійського фізика: *Джоуль* [*Joule* правильна вимова: *Джоул*] (УСЕ, 389), а також орфографія таких імен, як *Чарлз Рей* (УСЕ, 1369), *Чарлз Чаплін* (УСЕ, 1368), *Алфред Хічкок* (УСЕ, 1340), *Семюел Бекетт* (*Becket*) (УСЕ, 125), *Вільям Рендолф Херст* (УСЕ, 1338), *Арчибалд Джозеф Кронін* (ЗП, 800).

З іншого боку, є аналогічні назви, що подаються з м'яким знаком: *Кольт* (УСЕ, 637). Іноді словник фіксує варіантні форми, при цьому палаталізований варіант може подаватися як основний: *Дойль* (*Дойл; Doyle*) *Артур Конан* (УСЕ, 404). Так само подано ім'я відомого автора детективів і в Українській літературній енциклопедії: *Дойль* (*Дойл; Doyle*) *Артур Конан* (УЛЕ, ІІ, 84). Монографічна праця «Література Англії ХХ ст.» (за ред К. О. Шахової) подає як непалаталізовані: *Чарлз Діккенс* (ЛА, 351, 324), *Малколм Бредбері* (ЛА, 340), *Мюріел Спарк* (ЛА, 289), *Чарлз Персі Сноу* (ЛА, 224), так і палаталізовані форми: *Вальтер Скотт* (ЛА, 75), *Кромвель* (ЛА, 105), *герцог Норфольк* (ЛА, 99).

Палаталізовані варіанти є здебільшого давнішими, у їхньому складі переважають елементи транслітерації: порівняймо, наприклад, назву роману Дж. Фаулза «***Деніел** Мартін*» (ЛА, 341) та ім'я ***Даніель** Дефо* (ЗП, 522).

Різні друковані видання неоднаково подають ім'я відомої англійської письменниці: *Вірджінія Вулф* (ЛА, 3; УЛЕ, І, 365; УСЕ, 273; Стріха, 205; Ермолович, 308) і *Вірджинія Вульф* (УСЕ, 291). Є випадки одностайного вживання палаталізованого варіанта, наприклад, в імені голлівудської кінозірки *Ніколь Кідман*. На наш погляд, це зумовлено тим, що більшість авторів відчуває аналогію з подібними іменами французького походження, де традиційно переважає м'який варіант **л**, наприклад, *Мішель*, *Габріель* тощо. Надалі варто кодифікувати цілком виразну тенденцію до вживання непалаталізованих форм, за незначним винятком слів, усталених традицією.

Подвоєння приголосних

Не до кінця врегульоване й питання, як передавати в перекладі подвоєння приголосних. У правописі сказано, що в географічних, особових та інших власних назвах подвоєні при-

голосні зберігаються, проте насправді цього положення не завжди дотримувалися послідовно. Для обговорення проблеми подвоєнь у перекладі важливе те, що в українській і в англійській мовах це явище має різну природу й різні орфографічно-орфоепічні втілення. В українській мові подвоєння вказує на фонетичну тривалість приголосного й здебільшого відбувається на морфемному шві, тоді як в англійській мові природа подвоєнь інша: вони переважно є орфографічним інструментом, що визначає закритість складу і впливає на вимову відповідного голосного, а фонетична тривалість самого приголосного, переданого подвоєнням літер, не змінюється.

Показові з цього погляду регулярні подвоєння, що виникають при утворенні деяких граматичних форм, як-от при додаванні суфіксів **-ing**, **-ed** до основи дієслівних форм: *pin — pi**nn**ing*, *pi**nn**ed; quit — qui**tt**ing*, *qui**tt**ed* тощо. У тому, що ніякого впливу на фонетичну якість приголосних звуків подвоєння літер не справляє, легко переконатися, звернувшись до будь-якого словника, де наведено транскрипцію. Тому, в деяких публікаціях запропоновано поширити на власні назви правило неподвоєння, що переважає серед апелятивів (Пономарів О. Д. Пропозиції до нової редакції «Українського правопису» // Український правопис: так і ні. — К., 1997. — С. 80). Підставою для такого підходу є те, що в англійській мові подвоєння не вказує на тривалість звучання приголосної фонеми, а «є засобом позначення короткості голосного» (Зорівчак Р. П., Медвідь О. С., Теплий І. М., Бреславська О. С. Правопис слів іншомовного походження // Український правопис: так і ні. — К., 1997. — С. 137). Погоджуючись загалом з цією тезою, хочемо звернути увагу на одну важливу обставину, що відрізняє пропріальні назви від апелятивів.

Загальні назви мають лексичне значення. На відміну від них, власні назви лексичного значення позбавлені, вони виконують тільки ідентифікаційну функцію. У письмовій формі мови важливу роль у ідентифікації об'єктів зберігає орфографія. Навіть у тому разі, коли подвоєння в складі англійської власної назви суто традиційне і не впливає на вимову будь-яких звуків, воно служить засобом індивідуалізації форми імені, тому є комунікативно релевантним для англійської мови. Для україн-

ської мови релевантність англійських подвоєнь істотно нижча, оскільки при переведенні в українську графіку з'являються й інші фактори, що сприяють сплутуванню українського відповідника з декількома можливими прототипами. Зрозуміло, що збереження подвоєння не є кардинальним засобом уникнення омонімії перекладних форм, але воно суттєво понижує її рівень. Оскільки в українській правописній традиції тенденція до збереження подвоєнь у власних назвах є досить вкоріненою і стійкою, а то вагомих підстав її ламати немає: *Джонні Депп* (*Depp*) (УСЕ, 380), *Чак Беррі* (*Berry*) (УСЕ, 138). Сучасна практика тяжіє до відтворення подвоєних літер в усіх позиціях: на початку слова — *Ллойд*, всередині — *М. Джеттер*, *Беррі* та наприкінці — *Ґреґорі Орр*, *Деnn.*

Спостерігається певний зв'язок між використанням м'якого знака і подвоєнням **л**; вони, як правило, взаємно виключають одне одного, наприклад, *J. Pullman — Джордж Пуль**ь**ман*, *Baskerville — Баскерві**ль***, пор. *Джеймс Сміт Макдоннел**л*** (*McDonnell*) (УСЕ, 576), *Александр Ґрем Бел**л*** (УСЕ, 127), *Льюїс Керрол**л*** (ЗП, 738), *Колдуел**л** Ерскін* (ЗП, 771), *Бол**л** Дж*. (Задушлива ніч / Пер. В. Хижняк. — К.: Дніпро, 1969. — 149 с.), *Орвел**л** Дж*. (Всесвіт. — 1991. — № 1. — С. 76; Всесвіт. — 1988. — № 4. — С. 130), *Бі**л**л Томпсон* (Всесвіт. — 2007. — № 7-8. — С. 123). Тому видається дещо штучним подвоєння прикінцевого **л** в традиційно усталених формах з м'яким знаком на зразок *Черчілль* (УСЕ, 1376), *Вінстон Черчілль* (Дзеркало тижня, 26.07-01.08.2003).

Окремо слід розглянути слова, в яких є більше, ніж одне подвоєння. У минулому правописна практика тяжіла до збереження тільки однієї пари подвоєних літер. Останнім часом спостерігається виразна тенденція до збереження більше, ніж одного подвоєння: *Теннессі* (*Tennessee*) *Уільямс* (УСЕ, 1227), *Т. Смоллетт* (УЛЕ, І, 58), *Тобаяс Джордж Смоллетт* (*Smollett*) (УСЕ, 1155), *Кіркконнелл* (АУП, 632), *Льюїс Керролл* (ЗП, 738), хоча зустрічається і *Льюїс Керолл* (Книжник review. — 2007. — № 13-14. — С. 12).

Цілком виправданою видається відмова від уживання подвоєння **кк** у тих випадках, коли в оригіналі маємо дограф **ck**,

що за своєю суттю є аналогом таких буквосполучень, як **ch**, **sh**, **th**. Такий підхід практикується в УСЕ. Це чи не єдина з багатьох правописних інновацій, яка видається нам слушною в цьому, безперечно, цікавому й потрібному виданні. Прізвище класика англійської літератури (*Thackeray*), що раніше писалося з подвоєнням — *Теккерей У.-М. Теккерей* (Українська радянська енциклопедія. — Т. ІІ. — К., 1978. — С. 170), — подається в УСЕ в такому вигляді: *Теккерей Вільям → Текерей* (УСЕ, 1223). Щоправда, прізвище іншого класика — *Чарлз Діккенс* (УСЕ, 398) — аналогічного редагування в цьому виданні не зазнало. В інших відомих нам виданнях переважає традиційний запис, наприклад, *Чарльз Діккенс* (Стріха, 300), хоча трапляється й *Дикенс* (Критика. — 2007. — № 9. — С. 19).

Іншого погляду щодо передавання англійського **ck** дотримується А. Ґ. Ґудманян: «Незважаючи на те, що українські перекладачі надають перевагу передачі диграфу **ck** через українську літеру **к**, гадаємо, диграф **ck** бажано передавати українським подвоєним **кк**. У такий спосіб відтворюється англійська вимова слів і зберігається їхній графічний вигляд в оригіналі» (Ґудманян, кн. 2, 169). На підтримку своєї позиції автор наводить ім'я дівчинки *Беккі* з «Пригод Тома Соєра» (*Becky*). Однак якщо поширити цей принцип на решту імен, то з подвоєнням доведеться писати й **Джекк* (*Jack*), **Джеккі* (*Jackie*), **Чакк* (*Chuck*), **Дікк* (*Dick*), а також **Джекксон* (*Jackson*), **Дікксон*, (*Dickson*), **Буккінгем* (*Buckingham*) тощо.

Передавати англійське **ck** українським подвоєнням **кк** слід, на наш погляд, у єдиному випадку: коли ця орфограма зустрічається на морфемному шві в іменах шотландського походження, першим компонентом яких є **Мас-** (**Мс-**), а наступна частина імені починається на **k**: *Маккензі*, *Маккінлі*, *Маккенна* тощо.

Підсумовуючи наслідки аналізу дуже строкатої й неоднорідної практики перекладу власних назв, яку спостерігаємо в сучасній українській мові, зазначимо, що вона потребує негайного втручання з боку органів, уповноважених державою здійснювати мовне планування у сфері правопису. У своїй роботі кодифікатори відповідних норм повинні рахуватися не тільки з потребою уніфікації конкретних способів відтворення тих чи тих орфограм, але й з наявністю певних об'єктивних тенден-

цій у перекладацькій практиці, зі специфікою ініціальної та фінальної позицій фонеми чи морфеми у складі імені, з належністю імені до певної ономастичної категорії чи підкатегорії, а також із жанровими особливостями тексту, в складі якого вживається відповідна власна назва.

Людмила Пашинська

ДЕТЕРМІНОЛОГІЗАЦІЯ ФРАЗЕМ У МОВІ ЗМІ

Мова сучасних українських ЗМІ активно поповнюється неофраземами різного походження. Серед них розрізняємо власне українські, основою яких є суспільно-політична, фінансово-економічна, виробничо-професійна, науково-технічна, військова, спортивна сфери, та іншомовні входження. Останнім часом активізувався процес творення неофразеологізмів на основі розмовного стилю.

Неофраземи творяться на базі семантичних зрушень у структурі давновживаних термінологічних словосполучень. Різновидом таких семантичних змін є *детермінологізація* — соціально мотивоване явище переміщення термінів за межі своїх терміносистем. Детермінологізацію спостерігаємо при функціонуванні термінів у загальномовному значенні, а також тоді, коли у процесі мовного вжитку терміни набувають ознак вторинної номінації. Детермінологізація зумовлює кількісне і якісне збагачення загальновживаної лексики й фразеології. Термінологічне словосполучення втрачає спеціалізоване значення і на його основі поступово виникає переносне значення.

Більшість термінологів схиляється до того, що детермінологізація — це засвоєння літературною мовою слів/словосполучень із термінологічної системи, що супроводжується утворенням нового значення чи зміною сфери використання. Семантичні зрушення в цьому разі можна подати так: образне переосмислення — переносне використання — переносне значення. Основою для побудови образу часто слугує не науковий зміст терміна, а наше уявлення про нього. Цим шляхом